

Στη στιχομυθία παρουσιάζεται με μεγάλη σαφήνεια το αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα στην Αντιγόνη και στον Κρέοντα. Η σύγκρουση του Κρέοντα και της Αντιγόνης τοποθετείται:

Α. Επί πολιτικής-ιδεολογικής βάσεως (στίχοι 497-510).

β. Επί ηθικής βάσεως (στ.511-525).

Ας εξετάσουμε πρώτα τους στίχους 497-510.

Η Αντιγόνη παρακαλεί τον Κρέοντα να τη θανατώσει:

«Θέλεις τι μείζον ἢ κατακτεῖναι μ' ἑλῶν;» 497.

Άμεση είναι η απάντηση του Κρέοντα, που μισεί την Αντιγόνη:

«Ἐγὼ μὲν οὐδέν· τοῦτ' ἔχων ἀπαντ' ἔχω» 498.

Στη συνέχεια η Αντιγόνη τονίζει ότι ο κόσμος ο δικός της είναι εντελώς αντίθετος από τον κόσμο του Κρέοντα: Ο Κρέων μισεί την πράξη που δοξάζει τον ηθικό και αληθινά δίκαιο άνθρωπο. Η Αντιγόνη στο σημείο αυτό βρίσκεται στην έξαρση της μαχητικότητάς της:

«τί δῆτα μέλλεις; ὥς ἐμοὶ τῶν σῶν λόγων 499
ἄρεστόν οὐδέν, μὴδ' ἄρεσθήη ποτέ· 500
οὐτῶ δέ καί σοί τ' ἀμ' ἄφανδάνοντ' ἔφυ· 501
καίτοι πόθεν κλέος γ' ἂν εὐκλεέστερον 502
κατέσχον ἢ τὸν αὐτάδελφον ἐν τάφῳ 503
τιθεῖσα;.....» 504.

Την ορθότητα της πράξης της πιστεύει η Αντιγόνη ότι την αναγνωρίζουν και οι Θηβαῖοι γέροντες που αποτελούν το Χορό. Αν δεν εκφράζουν την άποψή τους, αυτό οφείλεται στο φόβο που νιώθουν μπροστά στον Κρέοντα:

«.....τούτοις τοῦτο πᾶσιν ἀνδάνειν 504
λέγοιτ' ἂν, εἰ μὴ γλῶσσαν ἐγκλήοι φόβος. 505
ἀλλ' ἢ τυραννίς πολλά τ' ἄλλα εὐδιαμονεῖ 506
κάξεστιν αὐτῇ δοῖν λέγειν θ' ἂ βούλεται. 507
 ΚΡ. σύ τοῦτο μούνη τῶνδε Καδμείων δοῖς. 508
 ΑΝΤ δοῶσι χοῦτοι, σοί δ' ὑπὶλλονσι στόμα 509
 ΚΡ. σύ δ' οὐκ ἐπαιδῇ, τῶνδε χωρὶς εἰ φρονεῖς;» 510

Στους παραπάνω στίχους (504-510) βρίσκει ο Σοφοκλής την ευκαιρία να επικρίνει δριμύτητα κάθε μορφή τυραννικού καθεστώτος. Είναι γεγονός πως οι θεατές της δημοκρατικής Αθήνας ένιωθαν αποστροφή ακούγοντας τα «προνόμια» του τυράννου. Με καυστική ειρωνεία (από το ρήμα εὐδαιμονεῖ, στ. 506) παρουσιάζει ο Σοφοκλής τη δυνατότητα των τυράννων να λένε και να κάνουν ό,τι θέλουν, χωρίς να τους περιορίζει κανείς.

Όπως είδαμε και σε άλλα μέρη του Β' επεισοδίου, ο χορός φοβάται. Επιδοκιμάζει θεωρεί σωστή τη στάση της Αντιγόνης, αλλά δεν έχει το θάρρος να το πει. Οι γέροντες του Χορού ξέρουν ότι η εξουσία είναι αδυσώπητη, ο Κρέων, κυβερνώντας έχει απογυμνωθεί από κάθε ιδεολογία. Επίσης οι γέροντες ξέρουν ότι ζουν σ' ένα κόσμο γεμάτο βία, απανθρωπιά και καταπίεση. Αυτό τους πληγώνει, από φόβο, όμως, για τη ζωή τους κρατούν το στόμα τους κλειστό. Αυτό το αντιλαμβάνεται η Αντιγόνη και δε διστάζει να το πει και στον Κρέοντα. Η αναφορά στις πραγματικές απόψεις του Χορού είναι απαραίτητη και για την οικονομία του δράματος: προετοιμάζεται η διαφοροποίηση παρακάτω της στάσης του χορού μετά την εμφάνιση του Τειρεσία.

Σχολιασμός των στίχων 511-525.

Πρώτα θα δούμε **μέσα από ποιες αντιθέσεις προβάλλεται η σύγκρουση στον ηθικό τομέα Κρέοντα και Αντιγόνης:**

1η. Ο Κρέων μισεί τον εχθρό της πόλης. Για τον Κρέοντα η προσφορά ταφικών τιμών στον Πολυνείκη αποτελεί προσβολή για τον Ετεοκλή. Ο Κρέων υποστηρίζει ότι με κανένα τρόπο δεν πρέπει να εξισωθεί ο προδότης της πατρίδας με τον υπερασπιστή της:

ΚΡ. «πῶς δῆτ' ἐκείνῳ δυσσεβῇ τιμᾶς χάριν;» 514
 ΚΡ. «εἰ τοί σφε τιμᾶς ἐξ ἴσου τῷ δυσσεβεῖ» 516
 ΚΡ. «πορθῶν γε τήνδε γῆν· ὃ δ' ἀντιστάς ὕπερ» 518
 ΚΡ. «ἀλλ' οὐχ ὃ χρηστός τῷ κακῷ λάχειν ἴσος» 520

Για μια ακόμη φορά ο Κρέων βάζει πάνω απ' όλα το νόμο της πόλης καταπατώντας κάθε ανθρωπιστικό δικαίωμα.

Η Αντιγόνη εκφράζει όλη της την αγάπη για τον Πολυνείκη:

ΑΝΤ. «οὐ γάρ τι δοῦλος, ἀλλ' ἀδελφός ὤλετο» 517

Αντίθετα με τον Κρέοντα, η Αντιγόνη παραμένει στην άποψη ότι οι δύο αδελφοί της έχουν τα ίδια δικαιώματα μετά το θάνατό τους και ότι το δικό της έχουν τα ίδια δικαιώματα μετά το θάνατό τους και ότι το δικό της καθήκον είναι ως πιο στενή συγγενής να τους προσφέρει τις νεκρικές τιμές. Στη ζωή της Αντιγόνης η αγάπη για τον αδελφό της ήταν ο πιο ιερός δεσμός. Προσφέρει τις τελευταίες υπηρεσίες στον Πολυνείκη, γιατί τον αγαπά και γιατί οι θεοί το απαιτούν. Υπακούει στους θεούς, γιατί ενεργεί γεμάτη αγάπη για ό,τι νομίζει πως είναι δίκαιο:

ΑΝΤ. «οὐ μαρτυρήσει ταῦθ' ὃ κατθανών νέκυς» 515

ΑΝΤ. «δμως δ γ' Ἄιδης τοὺς νόμους ἴσους ποθεῖ» 519

2η. **Ο Κρέων** κατοχυρώνει τη διάκριση αγαθού - κακού από μίσος. Πιστεύει ότι η επίγεια διαμάχη και το μίσος των δύο αδελφών (Ετεοκλή - Πολυνείκη) θα συνεχιστεί και στον κάτω κόσμο. Έχει ο Κρέων απολυτοποιήσει τις αρχές του και απαρνείται εντελώς τους θεϊκούς νόμους. Πιστεύει πως ό,τι λέει αυτός σχετικά με την ταφή των νεκρών, οι δικοί του νόμοι, είναι ακριβώς τα ίδια και στον κόσμο των Θεών:

ΚΡ. «ἀλλ' οὐχ ὃ χρηστός τῷ κακῷ λάχειν ἴσος» 520

Στη συνέχεια, παίρνοντας αφορμή από την ερώτηση της Αντιγόνης:

ΑΝΤ. «Τίς οἶδεν, εἰ κάτωθεν εὐαγῆ τάδε;» 521,

απαντάει:

ΚΡ. «οὗτοι ποθ' οὐχθρός, οὐδ' ὅταν θάνῃ, φίλος» 522,

υπονοώντας το ότι ο Ετεοκλής θα συνεχίσει να μισεί και στον Άδη τον αδελφό του Πολυνείκη.

Η Αντιγόνη αντιτάσσει στην παραπάνω άποψη του Κρέοντα (στ. 522) μια νέα ηθική αρχή, στην οποία πραγματικά αξίζει να σταθούμε:

ΑΝΤ. «οὗτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ξφυν» 523

(=Δε γεννήθηκα για να μοιράζομαι μίσος, αλλά αγάπη)

Με τα λόγια αυτά εγκαινιάζεται μια νέα ηθική, που στηρίζεται στην αγάπη. Φυσικά η άρνηση στο μίσος και το «ναι» στην αγάπη αναφέρονται άμεσα στον Πολυνείκη. Κι αν υποθεθεί ότι ο Ετεοκλής μισεί στον Άδη τον Πολυνείκη, η «φύση» (=ο χαρακτήρας, η ψυχή) της Αντιγόνης είναι τέτοια ώστε να μην μοιράζεται το μίσος του ενός αδελφού προς τον άλλο, αλλά ν' αγαπά αδιάκριτα και τους δύο. Ταυτόχρονα, όμως, με τη φράση της αυτή η Αντιγόνη εγκαινιάζει μια νέα στάση ανθρώπου: Το μίσος εξορίζεται από την καρδιά του ανθρώπου και τη θέση της την παίρνει η αγάπη. Η φράση δείχνει επίσης και την τρυφερή γυναικεία φύση της Αντιγόνης, καθώς και τον πλούτο της ψυχής της. Με τα λόγια αυτά ρίχνει το τελευταίο «βέλος» εναντίον του τυράννου, αποδεικνύοντας ταυτόχρονα πόσο «μικρός» είναι μπροστά στο δικό της ηθικό ανάστημα.

Η φράση αυτή της Αντιγόνης έχει πολλά στοιχεία που θυμίζουν τη Χριστιανική διδασκαλία περί αγάπης. Βέβαια, απέχει πολύ από το να ταυτιστεί με τις γνήσιες χριστιανικές αρχές απόλυτα. Αυτό συμβαίνει, γιατί η αγάπη της Αντιγόνης περιορίζεται στους δύο αδελφούς. Ένας Χριστιανός μάρτυρας, αν υποθέσουμε ότι ήταν στη θέση της Αντιγόνης, θα διακήρυττε τη αγάπη του και προς τον ίδιο τον Κρέοντα. Παρ' όλα αυτά με τη φράση αυτή η Αντιγόνη δίνει έναν ορισμό του εαυτού της: πλάστηκε να νιώθει αγάπη κι όχι μίσος.

53. **ΕΡΩΤΗΣΗ:** Να δώσετε ένα συμπληρωματικό χαρακτηρισμό της Αντιγόνης από τους στίχους 497 - 525.

 Απάντηση: Στην κατά μέτωπο σύγκρουσή της με τον Κρέοντα η Αντιγόνη παρουσιάζεται στο κορύφωμα της μαχητικότητάς της. Διέπεται από το μεγαλείο του ηρωισμού. Νιώθει απέχθεια προς τον Κρέοντα, από τη στιγμή που εκείνος παραβίασε τα δικαιώματα των νεκρών, και παρουσιάζεται εμπνευσμένη από τη θεία Δικαιοσύνη. Χαρακτηριστικό της είναι η αγάπη προς τον αδελφό της που ο Κρέων διέταξε να μείνει άταφος (Πολυνείκης), χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν αγαπά και τον άλλο της τον αδελφό, τον Ετεοκλή. Στην καρδιά της δεν χωράει το μίσος, πράγμα που το δηλώνει φανερά (στ.523). Η γυναικεία «φύση» της είναι γεμάτη τρυφερότητα και παράλληλα σκληρή κι ανυποχώρητη μπροστά στις απειλές του Κρέοντα. Όταν αναφέρεται στο φόβο των γερόντων (στ 504-507), βλέπουμε ότι είναι αρκετά οξυδερκής. Παρ' όλο που είναι η Αντιγόνη εκτεθειμένη στη μοναξιά της, δεν έχει κανένα συμπαραστάτη στο δύσκολο αγώνα της, εντούτοις σ' αυτές τις λίγες ώρες που τη χωρίζουν απ' το τέλος χαίρεται μια ζωή αληθινή και πλούσια σε υψηλά ιδανικά. Είναι απελευθερωμένη από το φόβο, τις συμβατικότητες και τις αδυναμίες. Γι' αυτό ανεπιφύλακτος πρέπει να είναι ο θαυμασμός όλων μας στην ηρωίδα, που εδώ παρουσιάζεται σ' όλο της το μεγαλείο.

ΓΝΩΜΙΚΑ : παντός

A. «ἄλλ' ἢ τυραννὶς πολλὰ τ' ἄλλ' εὐδαιμονεῖ» 506

κἄξεστιν αὐτῇ δοῖν λέγειν θ' ἃ βούλεται» 507

(η νοοτροπία των τυράννων - άποψη του Σοφοκλή για τα τυραννικά καθεστώτα).

B. «Ὅμως δ' γ' Ἄιδης τοὺς νόμους ἴσους ποθεῖ» 519

(Σεβασμός των νεκρών)

Γ. «οὔτοι συνέχθην, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν» 523

(το μεγαλείο της ανθρωπίνης ψυχῆς - η ανιδιοτελής αγάπη).

54. ΕΡΩΤΗΣΗ: Γενική ερώτηση από τους στίχους 440 - 525:

Ποιά σφάλματα του Κρέοντα τον φέρνουν αντιμέτωπο με την ψυχή και τα «πιστεύω» των θεατών και τον εκθέτουν ανεπανόρθωτα;

 Απάντηση: α./ Το ότι δεν υπολογίζει τους συγγενικούς δεσμούς (στ. 486 - 489).

β./ Δεν υπολογίζει τους θεϊκούς νόμους για την ταφή των νεκρών.

γ./ Ταυτίζει απόλυτα τον κόσμο των νεκρών με τον κόσμο των ζωντανών. Η Αντιγόνη στους στίχους 519 και 521 του τονίζει πως τα πράγματα δεν είναι όπως τα νομίζει. Τότε (στ.522) ο Κρέων απαντά με αλαζονεία («ύβρη») πως κανείς δεν αγαπά τον εχθρό ακόμη και μετά το θάνατο.

δ./ Μιλά περιφρονητικά για τον κάτω κόσμο (στ. 524 - 525: «όταν πας στον κάτω κόσμο, αγάπα τους, αν πρέπει να τους αγαπάς»).

Οικονομία δράματος: (στ. 440-525).

Ο μύθος προωθείται με την άκαμπτη στάση της Αντιγόνης. Η σύγκρουση Κρέοντα - Αντιγόνης προωθεί τη δράση. Τα συναισθήματα κορυφώνονται και κανείς δεν υποχωρεί. Αυτό (η έλλειψη σεβασμού και των δύο) προσοικονομεί τη δραματική κορύφωση πιο κάτω.

Επίσης προσοικονομεί είδαμε στους στίχους 504 - 510 και στο στίχο 487.

Γενική παρατήρηση για το Β' επεισόδιο.

Θέμα: Η σύγκρουση Αντιγόνης - Κρέοντα (νόμων πόλης - άγραφου δικαίου).

Σκηνές: 1^η Διάλογος φύλακα - Κρέοντα

2^η Αντιπαράθεση Κρέοντα - Αντιγόνης.

3^η Διάλογος Κρέοντα - Ισμήνης - Αντιγόνης.

Η σύγκρουση έχει προετοιμαστεί από την αρχή και είναι αναπόφευκτη. Η εξέλιξη του δράματος είναι τέτοια, ώστε συνεχώς ν' αυξάνεται το ενδιαφέρον μας.

Στα έργα του Σοφοκλή, αλλά και του Ευριπίδη, τα πρόσωπα δικαιολογούνται γι' αυτά που σκέπτονται κι αισθάνονται. Ο «ἄγων» (δηλ. λογοτεχνικό σχήμα της ρητορικής τέχνης) επέδρασε στο Σοφοκλή. Στον «αγώνα», όπως άλλωστε και στον παρόν δράμα, έχουμε παράθεση μακρών ομιλιών που συνοδεύονται από ανταλλαγές στίχων κι έτσι κάνουν τις αντιθέσεις πιο έντονες. Στο Β' επεισόδιο ο Σοφοκλής ολοκληρώνει την ηθογράφηση των βασικών ηρώων.